

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Salonen, Juhana; Syväoja, Sisko-Margit

Title: Viittomakielen merkitys eheän identiteetin rakentamisessa

Year: 2018

Version:

Please cite the original version:

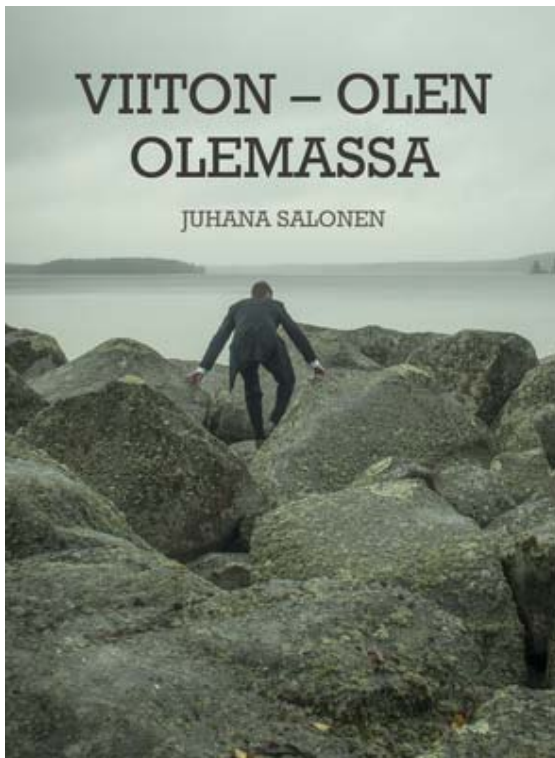
Salonen, J., & Syväoja, S.-M. (2018). Viittomakielen merkitys eheän identiteetin rakentamisessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 9(2).
<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-huhtikuu-2018/viittomakielen-merkitys-ehean-identiteetin-rakentamisessa>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Viittomakielen merkitys eheän identiteetin rakentamisessa

Esittelemme tässä artikkelissa toisen kirjoittajan, Juhana Salosen, elämää autoetnografisesta näkökulmasta. Salonen on viittomakielinen kuuro, joka on kärsinyt nuoruudessaan vakavista psyykkisistä ongelmista epävarman identiteettinsä ja puutteellisten sosioemotionaalisten taitojensa vuoksi. Toinen artikkelin kirjoittaja Syväoja on kuuleva psykiatri ja Salosen äiti. Autoetnografisen tutkimuksemme tavoitteena on keskustella avoimesti Salosen elämästä sekä yhdistää sosiokulttuurinen ja lääketieteellinen näkökulma lähemmäksi toisiaan. Tutkimuksemme osoittaa, että yhteiskunnan olisi tärkeää tarkastella viittomakielisten kuurojen ja heidän elämänsä läheltä nähneiden henkilökohtaisia kokemuksia. Tarvitaan syvällisempää keskustelua siitä, mikä on viittomakielen merkitys eheän identiteetin rakentamisessa.

Julkaistu: 11. huhtikuuta 2018 | Kirjoittanut: Juhana Salonen ja Sisko-Margit Syväoja

Johdanto

Artikkeli on kirjoitettu minä-muotoon Salosen näkökulmasta. Me-muoto viittaa puolestaan kirjoittajien väliseen yhteistyöhön.

Olemme todistaneet omin silmin, kuinka vakavia psyykkisiä oireita kuuro henkilö voi kohdata nuoruudessaan. Murrosiästäni tuli raskas johtuen identiteettini epävarmuudesta. Tällä oli suora yhteys mielenterveydellisiin ongelmiini ja puutteellisiin sosioemotionaalisiin taitoihini. Pitkään kipuiltuani onnistuin kuitenkin viimein löytämään tasapainon elämäni. Aloimme tutkia lapsuuttani ja etsiä syitä murrosikäni kriisille. Autoetnografia tutkimusmenetelmänä mahdollisti pääsyn lähelle elämäni vaikeita lähtökohtia. Tarkastelemme elämäni kahdesta eri näkökulmasta: sosiokulttuurisesta (kuuron identiteetti, Deafhood ja viittomakieli) sekä lääketieteellisestä (hyvinvointi, sosioemotionaalinen toiminta ja mielenterveys).

Olemme jakaneet roolimme tässä artikkelissa niin, että itse esittelen sosiokulttuurisen ja äitini esittelee psykiatrisen lääketieteen näkökulman. Olen opiskellut viittomakieliä, kielitiedettä ja kuurojen kulttuuria, minkä lisäksi olen omaksunut suomalaisen viittomakielen ensikielenäni. Äidilläni on pitkä työkokemus psykiatriassa ja yleislääketieteessä. Perinteisesti edellä mainitut näkökulmat ovat olleet keskenään vähäisessä yhteydessä, kun on puhuttu kuulovammaisista lapsista. Liikamaan (2012) mukaan lääketieteellinen näkökulma perustuu vahvasti mielikuvaan kuuroudesta fyysisenä vamma, joka tulee parantaa. Sen seurauksena sosiokulttuurinen ulottuvuus, jossa huomio kiinnitetään kuurojen kielelliskulttuurisuuteen ja yhdenvertaisiin ihmisoikeuksiin, jää kokonaan huomioimatta. Molempia näkökulmia kuitenkin tarvitaan, kun tarkasteluun nostetaan viittomakielen merkitys identiteetin muodostamisessa, mikä on yhteiskunnassamme yhä ”tabu”. Asiassa, josta ei ole saanut puhua, on kysymys pohjimmiltaan kuurojen, huonokuuloisten ja kuulevien oikeudesta viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin. Kuka tahansa voi omaksua viittomakielen äidin- tai ensikielenään. Aihe koskee myös muita kieli- ja kulttuurivähemmistöjä, joten yhteistä keskustelua on tarpeen käydä.

Autoetnografinen lähestymistapa

Laadullisessa autoetnografisessa tutkimusmenetelmässä analysoidaan yksilöllisiä ja yhteisiä diskursseja. Menetelmän päätavoitteena on löytää vastauksia kysymykseen, kuinka tutkittava kohde on itse kokenut elämänsä, ja minkälaisena se on näyttäytynyt muille. Autoetnografinen aineisto koostuu henkilökohtaisista muistoista, itsetarkkailusta, itsereflektiosta ja sellaisista ulkoisista materiaaleista kuin päiväkirjat, haastattelut ja dokumentit. (Chang 2008.) Olen saanut näin mahdollisuuden katsella nuoruuttani uusin silmin. Äitini on osallistunut tähän minun henkilökohtaiseen prosessiini sekä vanhemman että psykiatrin roolissa. Psykiatrina hän keskittyy tarkastelemaan kuuron nuoren identiteetin rakentamisen haasteita.

Murrosiästä käynnistyy huikea fyysisten ja psyykkisten muutosten vaihe, minkä takia nuoret kokevat sen usein hämmäntävänä. Nuori joutuu kysymään itseltään ”Kuka minä olen?” ja ”Mikä minusta tulee?”. Nuori kasvaa ja kehittyy

sekä fyysisesti että psyykkisesti. Hänen on irtaannuttava vanhemmistaan. Ikätoverit ovat tärkeä edellytys normaalille kehitykselle erityisesti varhaisnuoruudessa. Erik H. Eriksonin luoman psykososiaalisen kehitysteorian mukaan nuoruuden kehitystehtävänä on ehyen identiteetin muodostaminen. Erikson (1994) jakaa identiteetin kolmeen osaan: egon identiteetti (tietoisuus itsen erillisyydestä), persoonallinen identiteetti (persoonallisuus, joka heijastuu muille) ja sosiaalinen identiteetti (sosiaaliset roolit). Identiteetti voidaan kuitenkin nähdä paljon laajempänä käsitteenä.

Identiteetti sisältää kokonaisvaltaisen käsityksen omasta itsestä fyysisine, psyykkisine ja sosiaalisine piirteineen. Se muodostuu eri osa-alueista: esimerkiksi sukupuoli-, ammatti-, kieli- ja kulttuuri-identiteetistä. Identiteetin avulla hahmotetaan omaa suhdetta ympärillä olevaan yhteisöön ja kulttuuriin. (Vilkkö-Riihelä 1999.) Hall (2002 ja 2003) on korostanut, että identiteetti muodostaa aina suhteen kulttuuriin ja kieleen. Nämä kolme käsitettä ovat niin vahvasti sidoksissa toisiinsa, ettei mikään niistä voi pärjätä yksin. Hän on todennut, että alamme keskustella identiteetistä, kun pohdimme sellaisia kysymyksiä kuin ”Kuka olen?” tai ”Mihin ryhmään kuulun?” tilanteissa, joissa jaamme yhteisiä kokemuksia muiden kanssa. Jokisen (2002) ja Salon (2004) mukaan kuuroilla on usein identiteetti kuurojen kulttuurissa ja kuurojen yhteisössä. Monet kuurot ovat kuitenkin kaksi- tai monikielisiä, joten heillä voi olla samanaikaisesti monta eri identiteettiä. Kuuron identiteetin rakentaminen on sekä henkilökohtainen että kollektiivinen prosessi. Jälkimmäisessä omaksutaan kuurojen yhteisön normit ja arvot. (Jokinen 2002; Salo 2004.)

Kieli on tärkeä osa ihmisen identiteettiä. Se on keskeinen tekijä erityisesti sosiaalisessa kanssakäymisessä. Erilaiset tavat käyttää kieltä muodostavat sosiaalisia kerrostumia, joissa kieli vaihtelee kohderyhmän mukaan. Harrastuspiireissä, esimerkiksi lumilautailussa, voidaan ”puhua eri kieltä”, koska on erikoistuttu tiettyyn jargoniin. Kieli auttaa ihmisiä yhdistymään tai erottumaan joukosta. (Lehtonen 2000.)

Edellä esitetyn perusteella voimme ymmärtää, mitä identiteetti merkitsee nuorelle ihmiselle ja hänen kehitykselleen. Nuoren olisi ratkaistava ikäkautensa kehityshaasteet, eikä tehtävä ole helppo. Joka viides nuori kärsiikin jostakin mielenterveyshäiriöstä. Puutteet rakentumassa olevan identiteetin millä tahansa osa-alueella voivat johtaa jopa identiteettikriisiin. Ikätoverit ja sosiaalisen arvioinnin kohteena oleminen ahdistavat nuorta herkästi. Hän voi tuntea olevansa muita huonompi tai vain erilainen. Itsenäistyminen pelottaa, mikä kuuluu normaaliin nuoruuden kehitykseen. Sen sijaan voimakas ja hallitsematon ahdistus ei ole enää normaalia. Nuoren ahdistus ilmenee usein erilaisina fyysisinä oireina. Myös pakko-oireet ovat tavallisia. Pitkään jatkuva ahdistus kuluttaa sekä fyysisesti että psyykkisesti. Nuori voi sairastua myös masennukseen, jolloin elämänilo ja motivaatio katoavat. Hän vetäytyy kontakteista sekä kärsii moninaisista fyysisistä vaivoista ja jopa itsetuhoisista ajatuksista. (Marttunen, Huurre, Strandholm & Viialainen 2013.)

Kuuron identiteetin rakentamiseen liittyy myös kuurotietoisuuteen sisältyvä käsite Deafhood (Ladd 2003). Se viittaa yksilölliseen prosessiin, jossa tavoitellaan tietoisuutta kuurona olemisesta ja sen positiivisesta merkityksestä. Deafhood-prosessissa voi vastaan tulla myös erilaisia vaikeita elämäkokemuksia, esimerkiksi kielikolonialismia. Kielikolonialismilla tarkoitetaan kuuron lapsen kohtaamaa kielellistä syrjintää, jolloin hän ei saa riittävästi kielisyötöstä eikä kontaktia viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin. Käy niin, että hän omaksuu ainoastaan puhutun kielen kaksikielisyyden sijasta tai viitotun puheen täyden viittomakielen sijasta. Viitotulla puheella tarkoitetaan kommunikointimenetelmää, jossa puhutaan ja viitotaan samanaikaisesti. Kielisyrjinnän seurauksena kuuro lapsi saattaa kehittää negatiivisen asenteen kuuroutta kohtaan ja pitää muita kieliä parempana kuin viittomakieltä. Deafhood-prosessin tavoitteena on muuttaa minäkuva positiiviseksi ja löytää vahva itsetunto kuurona. (Ladd 2003.)

Viiton – olen olemassa

Autoetnografisessa tutkimuksessamme paljastuu, että kärsin lapsuudessani kielen ja kulttuurin kolonialismista. Aloin omaksua suomalaista viittomakieltä ensimmäisenä kielenäni ja vastaavasti suomen kieltä toisena kielenäni, jolloin avaimet viittoma- ja kaksikieliseksi kasvamiselle olivat tarjolla.

Viittomakielisellä tarkoitetaan henkilöä, jonka äidin- tai ensikieli on viittomakieli. Henkilö voi olla kuuro, huonokuuloinen tai kuuleva – siis kuka tahansa, kunhan hän vain on omaksunut ensimmäiseksi viittomakielen. Lapsuuteni elinympäristö ei ollut kuitenkaan riittävän tietoinen suomalaisesta viittomakielestä ja kuurojen kulttuurista. Olin kuulevien vanhempieni kuuro lapsi ja ainoa kuuro myös varhaisessa elinpiirissäni. Suomessa, kuten muissakin maissa, noin 90–95 prosenttia kuurojen lasten vanhemmista on kuulevia, jolle viittomakieli on entuudestaan vieras kieli ja täysin uusi kokemus. Varhaislapsuuteni kulki enimmäkseen suomen kielen ehdoilla. Kävin kunnallista erityiskoulua, jonka oppilaat olivat lähiseudun kuuroja, huonokuuloisia ja kuulevia lapsia, joilla oli kielellinen erityisvaikeus (esimerkiksi dysfasia). Koulun opetuksessa käytettiin pääsääntöisesti viitottua puhetta tai tukiviittomia, mikä tarkoittaa viittomien liittämistä puheeseen silloin tällöin.

Ympäristön vaikutuksesta omaksuin asenteekseni sen, ettei kuurous ole luonnollinen osa persoonallisuuttani. Sitä tuli hävetä, eikä viittomakielellä ollut virkaa jokapäiväisessä elämässäni. Oli mielekkäämpää rakentaa oma tulevaisuus puhutun kielen, yksikielisyyden, ympärille. Alku näytti lupaavalta, sillä menestyin koulussa erinomaisesti. Pärjäsin myös sosiaalisessa elämässä, vaikka puhutulla kielellä kommunikointi jäikin useimmiten pintapuoliseksi. Lähestyessäni murrosikää aloin kärsiä orastavasta minäkuuvan kriisistä. En tiennyt, kuka olin tai mihin kuuluisin. Kielelliset ja kulttuuriset kykyni olivat puutteelliset – en pystynyt kommunikoimaan kokonaisvaltaisesti sen paremmin suomalaisella viittomakielellä kuin suomen kielelläkään. Tämän seurauksena vetäydyin sosiaalisista kontakteista, mikä puolestaan johti

sosioemotionaalisten taitojeni heikkenemiseen. Pahin mahdollinen skenaario toteutui, kun mielenterveyteni järkkäi. Sairastuin masennukseen ja pakko-oireiseen ahdistuneisuushäiriöön, jotka lisäsivät tilanteen vakavuutta. Olin täysin hukassa itseltäni: en tiennyt, olisinko kuuleva vai kuuro, ja mikä oli äidinkieleni.

Jouduin käymään kipeitä kokemuksiani paljon läpi päästäkseni paranemisen alkuun. Perheen ja lähiympäristön tuki auttoivat minua suorittamaan peruskoulun kunnialla loppuun. Vasta lukioaika, viittomakieliseen yhteisöön pääseminen ja kuurot roolimallit antoivat minulle työkaluja oman tunnekieleni löytämiseen. Koin vahvasti voivani ilmaista itseäni ja kaikkia tunnetilojani parhaiten suomalaisella viittomakielellä. Etelä-Afrikan edesmennyt presidentti Nelson Mandela on todennut viisaasti: ”Kun puhut toiselle ihmiselle kielellä, jota hän ymmärtää, keskustelu jää pään tasolle. Kun puhut hänen kanssaan hänen omalla kielellään, kosketat hänen sydäntään.” Prosessin aikana löysin todellisen identiteettini ja kehitin sosioemotionaalisia taitojani. Tietoisuus viittomakielestä ja kuurojen kulttuurista olivat avaimia eheän identiteetin rakentamiselle.

Opin uuden tavan käsitellä arkaluonteisia tunteitani, kuten pelkojani ja heikkoa itsetuntoani. Kasvoin kielestäni ja kulttuuristani ylpeäksi viittomakieliseksi kuuroksi, joka pystyy käyttämään suomalaista viittomakieltä päivittäin ilman stereotyyppien tuottamaa häpeää tai epävarmuutta. Tämä käännekohta auttoi minua oivaltamaan, mitä identiteetti ja erityisesti äidinkieli todella merkitsevät. Tärkeintä vastaavassa tilanteessa elävälle nuorelle on, että perhe ja ympäristö hyväksyvät hänet omanlaisenaan, tunnistavat hänen tarpeensa ja tukevat hänen kasvuprosessiaan.

Lopuksi

Tarvitsemme ehdottomasti avoimempaa keskustelua siitä, miten kuuron identiteetin rakentumista voidaan vahvistaa ja hänen sosioemotionaalisia taitojaan kehittää. Sama koskee myös huonokuuloista, kuulevaa, kuurosokeaa tai ketä tahansa, sillä identiteetti puhuttelee meitä jokaista. Autoetnografia on hyödyllinen lähestymistapa, joka mahdollistaa oman minän syvällisen tarkastelun. On tärkeää ymmärtää vanhempien ja ympäristön rooli lapsen kielellisen ja kulttuurisen identiteetin kehityskaareissa.

Eryityisesti vähemmistökielten kohdalla on varmistettava, että lapselle ja perheelle tarjotaan riittävästi virikkeitä eri kielistä ja kulttuureista. Lapsuuteni ajan kuurojen kuntoutus- ja koulutuspolitiikka jättivät minut ja perheeni painiskelemaan yksin: meille ei esimerkiksi suositeltu ollenkaan viittomakielen käyttöä. Monet tutkimukset (esimerkiksi Bauman & Murray 2014) osoittavat kaksikielisyyden kehittävän lapsen kognitiivisia taitoja ja ennen kaikkea kielen hallintaa. Yhtäkään tieteellistä tutkimusta, joka osoittaisi viitotun kielen haittaavan puhutun kielen kehitystä, ei ole julkaistu (Rainó 2012). Joko-tai-kielivalinta ei palvele lasta eheän identiteetin rakentamisessa. Seurauksia ei välttämättä havaita heti, kuten tapahtui minun kohdallani. Sosiokulttuurisen ja

lääketieteellisen näkökulman välistä yhteistyötä tulee lisätä. Niillä on kuitenkin sama tavoite: lapsen ja nuoren kokonaisvaltainen hyvinvointi.

Olen julkaissut yhdessä työtiimini kanssa kirjan *Viiton – olen olemassa*, jossa kerron avoimesti identiteettikamppailustani ja kasvustani kulttuuristani ylpeäksi, viittomakieliseksi aikuiseksi. Kirja tarjoaa vertaistukea kelle tahansa kieli- ja kulttuurivähemmistöön kuuluvalla. Aihe on yhteiskunnassamme hyvinkin ajankohtainen, sillä kieli- ja kulttuurivähemmistöt ovat nousseet viime aikoina näkyvästi parrasvaloihin. Usein luullaan, että vähemmistöillä asiat ovat huonolla mallilla, ja niissä elävät ovat valtaväestöstä jotenkin – negatiivisessa mielessä – poikkeavia. Kirjan tavoitteena on toimia työvälineenä kuurojen maailmaan eläytymiselle ja virheellisten käsitysten oikaisemiselle. Samalla se todistaa kuurouden ja viittomakielen hyödyistä niin kuuroille itselleen kuin koko valtaväestölle.

Juhana Salonen työskentelee projektitutkijana viittomakielen keskuksessa, joka toimii Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitoksessa. Sisko-Margit Syväoja on psykiatrian ja yleislääketieteen erikoislääkäri Helsingistä sekä Juhana Salosen äiti.

Lisätietoja kirjasta *Viiton – olen olemassa* ja kirjan tilaukset: <https://juhanasalonen.jimdo.com/>

Lähteet

Bauman, H-Dirksen L. & Murray, Joseph J. Murray (toim.) 2014. *Deaf gain: raising the stakes for human diversity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Chang, Heewon. 2008. *Autoethnography as method*. Walnut Creek: Left Coast Press.

Erikson, Erik H. 1994. *Identity: Youth and Crisis*. Austen Riggs monograph no. 7. New York: Norton.

Hall, Stuart. 2002. *Identiteetti*. 4. painos. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart. 2003. Kulttuuri, paikka ja identiteetti. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Eri-laisuus*. Tampere: Vastapaino, 85–128.

Jokinen, Markku. 2002. Viittomakieliset – Yksi suomalaisista kielellisistä identiteeteistä. Teoksessa Sirkka Laihiala-Kankainen, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva (toim.) *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 65–89.

Ladd, Paddy. 2003. *Understanding Deaf Culture. In Search of Deafhood*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

Lehtonen, Mikko. 2000. *Merkitysten maailma*. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Liikamaa, Arttu 2012. Kuuro – vammainen? Teoksessa Tiina Oikarinen & Hannaleena Pölkki (toim.) *Näkökulmia vammaisuuteen*. Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilma. Vammaisfoorumi ry.

Marttunen, Mauri, Huurre, Taina, Strandholm, Thea & Viialainen, Riitta (toim.) 2013. *Nuorten mielenterveyshäiriöt – Opas nuorten parissa työskenteleville aikuisille*. Opas 25. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Rainó, Päivi 2012. Kommenttipuheenvuoro: Kaksikielisyys on todellisuutta. Teoksessa Johanna Kiili & Kirsi Pollari (toim.) *Hei, kato mua! : vuorovaikutus ja hyvinvointi kuurojen ja huonokuuloisten lasten elämässä*. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Salo, Sami 2004. *Tapaustutkimus kuuron omasta identiteetistä sekä voimaantumisesta*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Salonen, Juhana. 2017. *Viiton – olen olemassa*. Helsinki: BoD – Books on Demand. <https://juhanasalonen.jimdo.com/>

Vilkko-Riihelä, Anneli. 1999. *Psyyke. Psykologian käsikirja*. Porvoo: WSOY.

kuuluu seuraaviin kategorioihin:

- [viittomakieli](#)
- [identiteetti](#)
- [sosioemotionaaliset taidot](#)
- [mielenterveys](#)
- [kaksikielisyys](#)
- [monikielisyys](#)